

Zorunlu Bağımsız Denetim Firması ve Sorumlu Ortak Başdenetçi Rotasyonu Üzerine Uluslararası Tartışmalar: Literatür Değerlendirmesi

(The International Debates on Mandatory Audit Firm Rotation and Mandatory Audit Partner Rotation: Literature Review)

Alpaslan YAŞAR^a

^a Yrd. Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İİBF, alpaslanyasar@osmaniye.edu.tr

Anahtar Kelimeler

Zorunlu Denetim Firması Rotasyonu, Zorunlu Sorumlu Ortak Başdenetçi Rotasyonu, Denetim Kalitesi.

Jel Sınıflandırması

M41, M42.

Özet

Sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun denetim kalitesini gerçekten sağlayıp sağlamadığı hususunda ABD’de ve Avrupa Birliği ülkelerinde devam eden yasal düzenleme tartışmaları, zorunlu rotasyonun uygulanma şekline ilişkin tereddütlerin devam ettiğini göstermiştir. Bu durum, ülkelerin rotasyon politikası tercihlerinin ampirik araştırmalarca da desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu çalışmanın amacı, ülkelerin zorunlu rotasyon kararlarının ampirik delillerle ne ölçüde desteklendiğine ilişkin literatür değerlendirmesi yapmaktır. Bu amaçla, bu çalışmada; ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’deki zorunlu rotasyon düzenlemelerinin gelişimi ile ampirik araştırmaların bulguları ve kısıtları ortaya konulmuştur. Literatürdeki çalışmaların önemli kısıtlarının bulunması, ülkelerin zorunlu denetim firması rotasyonunu veya sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu kararlarını destekleyen yeterli ampirik delil bulunmadığını göstermektedir.

Keywords

Mandatory Audit Firm Rotation, Mandatory Audit Partner Rotation, Audit Quality.

Jel Classification

M41, M42.

Abstract

There has been ongoing regulatory debates in the United States and European Union countries on whether audit partner rotation really improve the audit quality, showed that there has been continuing doubts on how mandatory rotation implemented. This situation point out that rotation policy choice of countries should be supported by empirical research. The aim of this study is to make a literature review on what extent of empirical evidence support the mandatory rotation decisions of countries. For this purpose, development of the mandatory rotation regulation in the United States, European Union countries and Turkey and the findings and limitations of empirical research has revealed. The presence of important limitations of the studies in the literature, indicate that there have been no enough empirical evidence that support the mandatory audit firm rotation or mandatory audit partner rotation decisions of countries.

1. Giriş

Bilindiği üzere, denetim firması ve/veya sorumlu ortak başdenetçinin aynı işletmeyi uzun yıllar denetlemesine süre sınırlaması getirilmesi şeklindeki zorunlu rotasyon uygulamasının, denetçi bağımsızlığını sağlamak suretiyle denetim kalitesini arttıracığı görüşü bağımsız denetim literatüründe yaygın şekilde kabul görmektedir. Ancak, bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun denetim firmasına mı yoksa sorumlu ortak başdenetçiye mi uygulanması gerektiği, literatürde önemli bir tartışma konusudur. Hangi rotasyon şeklinin bağımsız denetim kalitesinde artış sağlayacağı ile ilgili olarak gerek düzenleyici otoriteler nezdindeki tartışmalarda gerekse akademik araştırmalarda belirsizliğin ve tartışmaların devam etmesi, ülkelerin zorunlu rotasyona ilişkin düzenlemelerinde farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak bazı ülkelerde ya sadece sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu yada sadece zorunlu denetim firması rotasyonu; bazı ülkelerde ise hem zorunlu denetim firması rotasyonu hem de zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu benimsenmiştir¹. Özellikle, ABD’de zorunlu rotasyona ilişkin düzenlemelerde, ABD’de yayımlanan bazı raporlardaki (Metcalf Raporu, Cohen Komisyonu Raporu, Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü Raporu, ABD Genel Muhasebe Ofisi Raporu, Halk’a Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu Raporu) değerlendirme ve tavsiyelerin önemli etkileri olmuştur. Söz konusu raporlardaki genel görüş, zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetlerinin faydalarından fazla olduğu yönünde olmuştur. Bu kapsamda, 2002 yılında Sarbanes Oxley Yasası (SOX-Sarbanes Oxley Act) yürürlüğe girmiş, 2013 yılında ise “Audit Integrity and Job Protection Act” yasa tasarısı ABD Senatosuna gönderilmiştir. SOX ile 1970’li yıllardaki yedi yıl olan sorumlu ortak başdenetçi rotasyon zorunluluğu beş yıla dönüşmüş ve ABD Genel Muhasebe Ofisi (GAO-General Accounting Office)’dan zorunlu denetim firması rotasyonunun muhtemel etkileri üzerine çalışma yapılması istenmiştir. Amerikan Temsilciler Meclisi’nin 2013 yılında onayladığı söz konusu yasa tasarısında ise GAO (2003) raporunun güncellenmesi ve denetim firması rotasyonunun maliyet ve faydalarına ilişkin ilave çalışma yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu durum, zorunlu denetim firması rotasyonunun ABD’de uygulanması ile ilgili tereddütlerin ve tartışmaların devam ettiğini göstermektedir. ABD’de olduğu gibi, Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunda da sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu uygulanmış ancak Avrupa

---

¹ Ülkelerin zorunlu rotasyon uygulama şekillerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ewelt-Knauer ve diğerleri (2013); Lennox (2014).

Birliği Komisyonu 13 Ekim 2010 tarihinde denetim firması rotasyonunu tartışmaya açmıştır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun denetim firması rotasyonuna ilişkin almış olduğu kamuoyu görüşü sonrasında, 2014 yılındaki 537/2014 No.lu direktif ile Avrupa Birliği ũlkelerinde hem zorunlu denetim firması ve hem de sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu uygulanmasına ilişkin dũzenlemeler yapılmıştır. Tũrkiye'deki zorunlu rotasyona ilişkin en son dũzenlemede de, hem denetim firması hem de sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu zorunluluğu getirilmiştir.

ABD'de ve Avrupa ũlkelerindeki 2001 yılı ve sonrasındaki finansal skandallar, zorunlu rotasyonun uygulanma şeklinin denetçi bağımsızlığını sağlamada etkin olup olmadığı ile ilgili tartışmaları artırmış ve ũlkelerin farklı yasal dũzenlemeler yapmalarına yol açmıştır. Ancak, hangi rotasyon şeklinin bağımsız denetim kalitesini arttırma ynũnden etkili olduğu ile ilgili akademik tartışmalar devam etmektedir. Dolayısıyla, ũlkelerin zorunlu rotasyona tercihlerinin bağımsız denetim kalitesini arttırma ynũnden etkili olup olmadığının ampirik araştırmalarla desteklenmesi önem taşımaktadır. Literatũrdeki zorunlu rotasyon ũzerine yapılan ampirik araştırmalar incelendiğinde, çalışmaların bũyũk bir çoğunluğunun bağımsız denetim firmasının mũřteri işletmeye hizmet sũresinin uzunluğunu incelemesi ve zorunlu denetim firması rotasyonu zorunluluğu olmayan ũlkelerde gerçekleştirilmesi nedeniyle önemli kısıtlar içerdiği anlaşılmaktadır. Bu durum, son zamanlardaki sınırlı sayıdaki bazı çalışmalarda, zorunlu denetim firması ve/veya sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu ũzerine ampirik araştırmalara hız verilmesini sağlamıştır.

Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun denetim firması dũzeyinde mi yoksa sorumlu ortak başdenetçi dũzeyinde mi uygulanması gerektiği ile ilgili olarak dũzenleyici otoritelerin kararlarının ampirik delillerle desteklenmesine ilişkin literatũrdeki tartışmaları ortaya koymaktır. Bu amaçla, çalışmanın ikinci blũmũnde, zorunlu rotasyonun ABD, Avrupa Birliği ũlkeleri ve Tũrkiye'de uygulanma şekline ilişkin yasal dũzenlemeler ve tartışmalar belirtilmiştir. ũũncũ blũmde, bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun lehinde ve aleyhinde ne sũrũlen görüşler ortaya konulmuştur. Drdũncũ blũmde, zorunlu rotasyona ilişkin literatũrdeki ampirik çalışmaların bulguları ve kısıtları ortaya konulmuş ve son blũmde çalışmanın sonuçları ortaya konulmuş ve araştırma önerilerinde bulunulmuştur.

2. Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyon Düzenlemesine İlişkin Ülke Uygulamalarındaki Farklılıklar

Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon, denetim firması düzeyinde ve/veya sorumlu ortak başdenetçi ve/veya ikinci denetçi düzeyinde olmak üzere, ülkeden ülkeye farklı düzeylerde uygulanmaktadır. Bazı ülkelerde (örneğin; ABD, İngiltere, Almanya) sadece zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu, bazısında (örneğin; İtalya, Brezilya, Hindistan, Pakistan) sadece zorunlu denetim firması rotasyonu uygulanırken; diğer bazı ülkelerde (örneğin; Çin, Hindistan, Polonya, Suudi Arabistan, Singapur) ise hem denetim firması rotasyonu hem de sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu zorunluluğu uygulanmıştır (Lennox, 2014: 90-95). Söz konusu rotasyon uygulamaları ya halka açık şirketlerin tamamı için ya da banka, sigorta ya da kamu şirketleri için kısmi olarak zorunlu tutulmuştur. Bazı ülkeler (örneğin; Pakistan, İtalya, Umman), geçmişte, zorunlu denetim firması rotasyonunu halka açık şirketlerin tümü için uygularken; bazı ülkeler ise (örneğin; Polonya, Sırbistan, Slovenya) bankacılık ve sigortacılık sektörü ya da kamu işletmeleri (örneğin; Peru) için uygulamıştır. Benzer şekilde, bazı ülkeler (örneğin; ABD, İngiltere, Hollanda, Danimarka) sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu halka açık şirketlerin tümü için zorunlu tutarken; bazı ülkeler (Belçika, Fransa, İsveç, Estonya) ise belirli sektörler için zorunlu tutmuştur. Diğer taraftan çok sayıda ülke (örneğin; Kanada, Güney Kore, Yunanistan, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Singapur, İspanya) zorunlu denetim firması rotasyonu düzenlemesi yapmış ancak daha sonra bu uygulamayı kaldırarak, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu benimsemiştir (Ewelt-Knauer ve diğerleri, 2013; Lennox, 2014). Bu kapsamda, çalışmanın bu kısmında, denetim firması rotasyonu ve/veya sorumlu ortak baş denetçi rotasyonuna ilişkin ABD’de, Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’deki politika farklılıklarının ve yasal düzenlemelerin gelişim süreci incelenerek, ülkelerin ilgili rotasyon politikasını tercih etmelerinde yaşanan tartışmalar ve öne sürülen gerekçeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1. ABD’de Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyon Uygulamasına İlişkin Tartışmalar

Bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun denetim firması düzeyinde mi yoksa sorumlu ortak baş denetçi düzeyinde mi uygulanması gerektiği ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasında, özellikle, ABD’de yayımlanan bazı raporlardaki değerlendirme ve tavsiyelerin önemli etkileri nedeniyle, ABD’deki zorunlu rotasyon uygulamalarının gelişiminin incelenmesi önem taşımaktadır.

ABD’de zorunlu rotasyon, 1970’li yıllarda Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA-American Institute of Certified Public Accountants) ABD Menkul Kıymetler Komisyonu (SEC-Securities and Exchange Commission) Uygulama Bölümünün, sorumlu ortak başdenetçi’lerin yedi yıllık süreden sonra değiştirilmesi şeklindeki zorunlu rotasyon uygulaması ile başlamıştır (Carey ve Simnett, 2006, s. 655). Söz konusu uygulamayla ilgili ilk önemli tartışma, bağımsız denetim mesleğinde yaşanan rekabet düzeyinin eleştirildiği ve zorunlu denetim firması rotasyonunun

tavsiye edildiği 1976 yılında yayımlanan Metcalf Raporu ile gündeme gelmiştir. Söz konusu rapor sonrasında, AICPA'nın Cohen Komisyonu tarafından 1978 yılında yayımlanan raporda; bağımsız denetim firması rotasyonunun maliyetlerine dikkat çekilmek suretiyle denetim firması rotasyonu yerine sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu önerilmiştir (Nashwa, 2004, s. 22-23). Cohen Komisyonu Raporunda; bağımsız denetçinin aynı müşteriyi denetleme süresinin sınırlandırılmasının, yönetimden gelen baskılara karşı bağımsız denetçinin direnç gösterme gücünü artıracığı ve yeni denetçi nedeniyle denetime yeni bir bakış açısı getireceği belirtilmiştir. Söz konusu raporda; zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetlerinin yüksek olacağı ve finansal tablo kullanıcılarına olan faydalarının zararları ile dengeleneceği için, denetim firması rotasyonunun zorunlu tutulmaması gerektiği ve zorunlu rotasyonun pek çok avantajının denetim firması personelinin rotasyona tabi tutulması ile elde edilebileceği raporlanmıştır (AICPA, 1978, s. 108-109).

ABD'de, AICPA'nın SEC Uygulama Bölümü Yürütme Komitesince denetim firması rotasyonu ile ilgili yapılan araştırma bulguları, AICPA tarafından 1992 yılında "Statement of Position Regarding Mandatory Rotation of Audit Firms of Publicly Held Companies" başlıklı raporda yayımlanmıştır. Söz konusu raporda; denetim başarısızlıklarının çoğunun, denetçi/denetim firmasının ilk veya ikinci denetiminde gerçekleştiğini, denetim firması değişikliğinin zorunlu tutulması durumunda denetim başarısızlığı riskinin artacağı öne sürülmüştür (Daniels ve Booker, 2009, s. 3).

ABD'de, 1970'li yıllarda sorumlu ortak başdenetçilerin yedi yıllık süreden sonra değiştirilmesi şeklinde uygulanan zorunlu rotasyon uygulaması, SOX ile halka açık şirketlere sorumlu ortak baş denetçi veya denetimin gözetiminden sorumlu ikinci ortak başdenetçiyi beş yıllık rotasyona tabi tutma zorunluluğuna dönüşmüştür. Bununla birlikte, söz konusu yasanın 207'nci maddesinde, SEC'e kayıtlı halka açık şirketleri denetleyen denetim firmalarının zorunlu denetim firması rotasyonuna tabi tutulmasının muhtemel etkilerinin GAO tarafından çalışılması gerektiği düzenlenmiştir. Söz konusu yasa hükmü gereğince, GAO, denetim firması rotasyonunun amaçlanan faydalarının, rotasyon maliyetlerini ve aynı işletmenin uzun yıllar denetlenmesine bağlı olarak denetim firmasının edindiği müşteri işletmeye özgü bilgi kaybını aşır aşmadığını incelemiştir. Ayrıca, SOX ile yapılan reform düzenlemelerinin, denetim firması rotasyonu ile amaçlanan faydaları yerine getirip getiremeyeceği sorgulanmıştır. Bu kapsamda, GAO tarafından 21 Kasım 2003 tarihinde "Public accounting Firms: Required Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation" başlıklı bir rapor yayımlanmıştır. Çalışmadaki anket sonuçları, büyük denetim firmaları ve Fortune 1000 şirketlerinin büyük çoğunluğunun, denetim firması rotasyonunun maliyetlerinin faydalarından daha fazla olduğu görüşünde olduklarını göstermiştir. Söz konusu çalışmada; ankete cevap verenlerin büyük çoğunluğu, sorumlu ortak denetçi rotasyonu, denetçi bağımsızlığı ve diğer reformlara ilişkin SOX düzenlemelerinin tam olarak

uygulanmasının, denetim firması rotasyonu ile amaçlanan faydaların sağlanması için yeterli olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Diğer taraftan, diğer paydaşlarla yapılan görüşme sonuçlarının da ankete katılanların görüşleri ile tutarlı olduğu görülmüştür. GAO'nun söz konusu çalışmaya bağlı olarak hazırladığı raporda; mevcut yasal düzenlemeler dikkate alındığında, denetçi bağımsızlığının güçlendirilmesi ve denetim kalitesinin artırılması için en etkin yolun zorunlu denetim firması rotasyonu olmayabileceği, denetim firması rotasyonunun ilave maliyetleri karşısında denetim firması rotasyonunun potansiyel faydalarının tahmin edilmesi ve ölçülmesinin daha zor olduğu, denetçi bağımsızlığının sağlanmasında, SOX ile sorumlulukları arttırılan denetim komitelerinin önemli bir rol oynayabileceği yönünde görüş belirtilmiştir (GAO, 2003).

Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB-Public Company Accounting Oversight Board), zorunlu denetim firması rotasyonunun avantaj ve dezavantajlarına ilişkin ABD kamuoyu görüşünü almak üzere 16 Ağustos 2011'de "Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation" yayımlamıştır. Zorunlu denetim firması rotasyonunun mevcut durumu önemli ölçüde değiştireceğini ve bu nedenle de maliyet ve bozulma riski meydana getirebileceğini belirten PCAOB, söz konusu kamuoyu görüşüne başvurmak suretiyle maliyet ve bozulmanın nasıl kontrol altına alınabileceği, denetçi bağımsızlığını geliştirebilecek başka ölçütler olup olmadığı ile ilgili görüşler ve verilerle ilgilenildiğini belirtmiştir. Bu kapsamda, PCAOB, zorunlu denetim firması rotasyonu ile ilgili muhtemel kural oluşturma durumu için, genel ve spesifik sorular çerçevesinde kamuoyu görüşüne başvurmuştur (PCAOB, 2011).

AICPA, zorunlu denetim firması rotasyonu ile ilgili olarak PCAOB tarafından kamuoyu görüşüne başvurularak ulaşılmak istenen hedeflerin muhtemelen gerçekleştirilemeyeceğini belirten bir görüş mektubunu 14 Aralık 2011'de PCAOB'ye iletmiştir. AICPA, söz konusu görüş mektubunda, PCAOB'nin denetçi bağımsızlığını, tarafsızlığını ve mesleki şüphesizliğini arttırmaya yönelik hedefini desteklediklerini ve bu hususta aynı görüşte olduklarını belirtmiştir. Fakat, bu hedefi sağlamaya yönelik PCAOB'nin odak noktasının zorunlu denetim firması olarak görünmesinden endişe duyulduğu belirtilmiş ve aşağıda bir kısmına yer verilen nedenlerle, denetim firması rotasyonunun uygulamaya konulmasından kaçınılması gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur (AICPA, 2011):

- PCAOB'nin denetim firması rotasyonunu tartışmaya açma gerekçesi, denetçi tarafsızlığı ve mesleki şüphesizliğine ilişkin olumsuzluklar olduğu yönündeki PCAOB'nin eksik inceleme bulgularının sonuçları olup, ispatlanmamış bir varsayıma dayanmaktadır. Denetçi tarafsızlığı ve mesleki şüphesizlik, yüksek kalitede bir denetim için bir etken olmakla birlikte, denetim ve kalite kontrol standartlarının yanı sıra, denetçinin yeterliği (örneğin, sektör bilgisi ve

tecrübesi), uygun denetim metodunun uygulanması gibi başka önemli etkenler de bulunmaktadır.

- Denetim firması rotasyonunun, denetim kalitesini engelleme potansiyeli olan önemli maliyetleri ve muhtemel amaçlanmamış sonuçları bulunmaktadır.
- Araştırmalar, denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini göstermektedir.
- Denetim firması rotasyonu, kurumsal bilgiyi, tecrübeyi ve sektörel uzmanlığı sınırlandırabilir.
- Denetim firması rotasyonunun, denetim komitesinin rolünü sarsan istenmeyen sonuçları olabilir. Denetim firması rotasyonu, denetim komitesini, şirket denetimini yerine getirmede en kaliteli denetim firmasını seçmek ve muhafaza etmekten alıkoyabilir. Denetim komitesi, denetim firmasının seçimi ve gözetiminden sorumlu olduğu için, şirketin denetimini yerine getirecek en iyi denetim firmasını belirlemede, denetim komitesi kendi takdirini ve yargısını kullanabilmelidir. Denetim komitesi, en uygun denetim firmasını belirlerken, bir takım faktörleri dikkate almak durumundadır ve muhtemelen, denetim firmasının görev süresinin uzunluğu, bu faktörlerden sadece birisidir. Diğer önemli faktörler; denetim firmasının nitelikleri ve itibarı, sektör tecrübesi ve makul denetim planıdır. Dolayısıyla, zorunlu denetim firması rotasyonu, denetim komitesinin denetim firması seçme hakkını sınırlandırabilecek ve böylece, denetim komitesinin en yüksek kalitede denetim yapabilecek denetim firmasını seçme veya yeniden sözleşme yapabilme gücü elinden alınmış olacaktır.
- Mevcut zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu etkin olarak işlemekte ve denetçinin tarafsızlığını ve mesleki şüpheciliğini sağlamak için gerekli 'yeni bakışı' sağlamaktadır.

Amerikan Temsilciler Meclisi, PCAOB'nin zorunlu denetim firması rotasyonu ile ilgili yasa teklifi yapabilme ihtimalini önlemeye yönelik olarak "Audit Integrity and Job Protection Act" yasa tasarısını 8 Temmuz 2013'te onayladıktan sonra ABD Senatosu'na göndermiş ancak söz konusu yasa henüz Senato'dan geçmemiştir. PCAOB'nin denetim firması rotasyonunu zorunlu tutmasının engellenmek istendiği söz konusu yasa tasarısında, aynı zamanda, denetim firması rotasyonu ile ilgili GAO (2003) raporunun güncellenmesi ve denetim firması rotasyonunun maliyet ve

faidalarına ilişkin potansiyel etkileri kapsamında aşağıdaki hususlarda ilave çalışma ve değerlendirme yapılması gerektiği belirtilmiştir (U.S. House of Representatives, 2013, Sec. 3/a):

- (1) Zorunlu denetim firması rotasyonunun, denetim firmaları ve müşteri işletme arasındaki potansiyel çıkar çatışmalarında azalma sağlayıp sağlamayacağı,
- (2) Zorunlu denetim firması rotasyonunun, denetim firmasının aynı müşteriyi uzun yıllar denetmesiyle edinilen sektör veya müşteriye özğü deneyim kaybından dolayı denetim kalitesine zarar verip vermeyeceği,
- (3) SOX'un denetim firmalarının bağımsızlığı üzerindeki etkisinin ne olacağı ve bağımsızlığa ilişkin ilave reformlara ihtiyaç olup olmadığı.

Özetle, 1976 Metcalf Raporunda denetim firması rotasyonunun tavsiye edilmesi, ABD'de, 1970'li yıllardan bu yana sorumlu ortak başdenetçi ve/veya ikinci denetçinin rotasyonu şeklinde uygulanan zorunlu rotasyon uygulaması ile ilgili tartışmaları başlatmış ve bunun bir uzantısı olarak, zorunlu rotasyonun denetim firması düzeyinde mi yoksa sorumlu ortak baş denetçi düzeyinde mi uygulanması gerektiği ile ilgili yukarıda önemli bir kısmına yer verilen raporlar ve yasal düzenleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Metcalf Raporu ve PCAOB'nin çalışması dışındaki söz konusu raporların hemen hepsinde zorunlu denetim firması rotasyonu aleyhinde görüşler ortaya çıkmış olup, söz konusu raporlarda denetim firması rotasyonunun dezavantajları olarak belirtilen görüşleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- Denetim firması rotasyonunun maliyetlerinin yüksek olduğu,
- Denetim firması rotasyonunun potansiyel faidalarının tahmin edilmesi ve ölçülmesinin denetim maliyetlerine göre daha zor olduğu,
- Denetim firması rotasyonunun kurumsal bilgiyi, tecrübeyi ve sektörel uzmanlığı sınırlandırabileceği ve böylece denetim başarısızlığı riskini arttırabileceği,
- Denetim firması rotasyonunun denetim firmaları arasında müşteri kapmaya yönelik aşırı rekabete yol açabileceği,
- Denetim başarısızlıklarının büyük bir kısmının denetim yapılan ilk veya ikinci yılda gerçekleştiği,
- Denetim firması rotasyonunun avantajlarının çoğunun, denetim ekibinin rotasyonu ile sağlanabileceği,
- SOX ile sorumlulukları arttırılan denetim komitelerinin, denetim firması rotasyonuna göre daha etkin bir rol oynayabileceği,
- SOX hükümlerinin tam olarak uygulanmasının, denetim firması rotasyonu ile amaçlanan faidaların sağlanması için yeterli olacağı,

- PCAOB'nin denetim firmaları nezdindeki inceleme sonuçlarının (özellikle, denetçi tarafsızlığı ve mesleki şüphecilik ile ilgili olarak tespit edilen olumsuzluklar), denetim firması rotasyonunu tartışmaya açmak için yeterli olmadığı,

- Denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde olumsuz etkileri olabileceğine ilişkin bazı araştırma sonuçları,

- Mevcut sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu uygulamasının etkin olarak işlediği ve denetçinin tarafsızlığı ve mesleki şüpheciliğini sağlamak için gerekli olan 'yeni bakışı' sağladığı.

Denetçi bağımsızlığı ve denetim firması rotasyonu ilişkisi kapsamında araştırmaların yapıldığı yukarıda yer verilen raporlardaki genel görüş, denetim firması rotasyonu uygulamasının dezavantajlarının faydalarından fazla olduğu yönündedir. Ancak, PCAOB'nin 2011'de denetim firması rotasyonunu kamuoyu tartışmasına açmasının hemen sonrasında denetim firması rotasyonundan kaçınılması gerektiği yönünde AICPA'nın tavsiyelerde bulunması, PCAOB'nin zorunlu denetim firması rotasyonu yönünde olabilecek önerilerini engellemeye karşı 2013 yılında Amerikan Temsilciler Meclisinin yasa tasarısı hazırlaması, söz konusu yasa tasarısında GAO (2003) raporunun güncellenmesi ve denetim firması rotasyonunun maliyet ve faydalarına ilişkin ilave çalışma yapılması gerektiğinin belirtilmesi hususları dikkate alındığında, zorunlu denetim firması rotasyonunun ABD'de uygulanıp uygulanmayacağı ile ilgili tereddütlerin ve tartışmaların devam ettiğini göstermektedir.

2.2. Avrupa Birliğinde Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyon Uygulamasına İlişkin Tartışmalar

ABD ve diğer ülkelerde olduğu gibi, Avrupa Birliği ülkelerinde de farklı düzeylerde zorunlu rotasyon uygulamaları yaşanmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunluğunda (örneğin; Almanya, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İngiltere, İsveç, Lüksemburg, Macaristan) sadece zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu, bazısında (örneğin; İtalya ve Hırvatistan) sadece zorunlu denetim firması rotasyonu, bazı Avrupa Birliği ülkelerinde (örneğin; Belçika, Polonya, Portekiz, Slovenya) ise hem denetim firması rotasyonu hem de sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu zorunluluğu uygulanmıştır. Söz konusu rotasyon uygulamaları (denetim firması ve/veya sorumlu ortak denetçi rotasyonu) genelde halka açık şirketlerin tamamı için uygulanırken, bazı Avrupa Birliği ülkelerinde (örneğin; Polonya, Slovenya) bankacılık ve/veya sigortacılık sektörü ya da kamu işletmeleri (örneğin; Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya) için uygulanmıştır. Diğer taraftan, bazı Avrupa Birliği ülkeleri (örneğin; Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Letonya, İspanya) zorunlu denetim firması rotasyonu getirmiş ancak daha sonra bu uygulamadan vazgeçmiştir (Ewelt-Knauer ve diğerleri, 2013, s. 13-16).

Avrupa ülkelerinde yaşanan finansal skandallar, ABD'de olduğu gibi, Avrupa Birliğine üye ülkelerde de zorunlu denetçi rotasyonunun uygulanma şekline ilişkin düzenlemeler yapılmasını

gerektirmiştir. Bu kapsamda, Avrupa Birliğinin 17.05.2006 tarih ve 2006/43/EC Sayılı revize edilmiş 8. Yönergesi (Direktif)'nin 42/2. maddesi ile üye ülkelerden denetçi bağımsızlığını sağlamaya yönelik zorunlu rotasyona ilişkin düzenlemeler gerçekleştirmeleri gerektiği hususunda açıklamalar yapılmıştır. Bu kapsamda, üye ülkelerin, sorumlu ortak baş denetçileri atandıkları tarihten itibaren en fazla yedi yıllık bir süre içinde rotasyona tabi tutmaları ve en az iki yıllık bir aradan sonra denetlenen işletmenin denetimine katılmasına izin vermeleri yönünde düzenlemeler gerçekleştirmeleri istenmiştir.

Avrupa Birliği Komisyonu, bağımsız denetçinin rolü, denetim firmalarının bağımsızlığı ve denetimi, denetçilerin gözetimi, denetim piyasasının yapısı gibi hususlardaki denetim politikası konusunu Avrupa Birliği ülkeleri düzeyinde tartışmaya açmak ve kamuoyu görüşünü almak için 13 Ekim 2010 tarihinde "Green Paper - Audit Policy Lessons from the Crisis" yayımlamıştır. Avrupa Birliği Komisyonunun, denetim firmalarının bağımsızlığı ve denetimi kapsamında tartışmaya açtığı hususlardan birisi de denetim firması rotasyonu olmuştur. Komisyon, sadece sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun değil, denetim firması rotasyonunun da dikkate alınması gerektiğini, denetim firması rotasyonu sonucunda oluşacak tecrübe kaybını kabul ettiğini ancak denetim firması rotasyonunun, özellikle, denetim piyasasında tarafsızlığı ve dinamizmi sağlamaya yönelik görüşlere ilişkin avantaj ve dezavantajlarının incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (European Commission, COM (2010) final, 2010).

AICPA, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından "Green Paper-Audit Policy Lessons from the Crisis" Yeşil Kitap (Green Paper)'ta öne sürülen temel sorunlar ve konular ile ilgili olarak, genel ve spesifik tavsiyelerden oluşan bir yazıyı 8 Aralık 2010 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonuna göndermiştir. Söz konusu yazının denetim firması rotasyonu ile ilgili kısmında, denetim firması rotasyonu ile ilgili çalışmalardan (Uluslararası İç Denetim Standartları ve Destekleyici Kurumlar Komitesi-COSO çalışması, Uluslararası Ticaret Odasının 2005 çalışması, GAO'nun 2003 raporu, AICPA SEC Uygulama Bölümünün 1992 çalışması) bahsedilerek, sorumlu ortak denetçi rotasyonunun bağımsızlığı yeteri kadar sağladığı ve denetim firması rotasyonuna gerek bulunmadığı tavsiyesinde bulunulmuştur.

Avrupa Birliği Komisyonu 2010 yılındaki "Green Paper-Audit Policy Lessons from the Crisis" Yeşil Kitap yoluyla denetim firması rotasyonuna ilişkin almış olduğu kamuoyu görüşü sonrasında, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyinin 16 Nisan 2014 tarih ve 537/2014 No.lu direktifi ile bağımsız denetime ilişkin hususlarla birlikte rotasyona ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre; kamu yararını taşıyan şirketlerin aynı denetçi veya denetim firması tarafından en fazla 10 yıllık bir süre için denetlenebileceği ve bu sürenin dolduğu durumda 4 yıl süresince aynı denetçi veya denetim firması tarafından denetlenemeyeceği yönünde düzenleme yapılmış ve Avrupa Birliği ülkelerinde bu şekildeki rotasyon uygulaması,

zorunlu hale getirilmiştir². Ayrıca, denetim firmasının kamu ihale süreci ile belirlenmesi durumunda aynı şirketin aynı yasal denetçi ya da denetim firması tarafından en fazla denetlenebilme süresinin 20 yıl; birden fazla yasal denetçi veya denetim firması tarafından ortak (müşterek) denetim gerçekleştirilmesi durumunda ise bu sürenin 24 yıl olacağı kararı alınmıştır. Bununla birlikte, sorumlu ortak baş denetçinin aynı şirketin denetim işini en fazla yedi yıl için sürdürebileceği ve denetimin bırakılmasından sonra en az üç yıl geçmedikçe aynı şirketin denetimine katılmayacağı zorunluluğu getirilmiştir (EU Regulation, No: 537/2014, 2014).

2.3. Türkiye’de Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyon Uygulamasına İlişkin Düzenlemeler

Türkiye’de, bağımsız denetimde rotasyona ilişkin olarak daha önce Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) ve Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan düzenlemeler, 2 Kasım 2011 tarihinde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)’nın kurulması ve sonrasında 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK)’nın yayımlanması ile sona ermiştir. Bu kapsamda, Türkiye’de bu konudaki gelişmeleri ortaya koymak amacıyla, bağımsız denetimde rotasyona ilişkin söz konusu düzenleyici kuruluşlarca gerçekleştirilen düzenlemelere aşağıda yer verilmiştir.

BDDK, bağımsız denetim kuruluşlarına yönelik 31/01/2002’de 4 hesap dönemi olan rotasyon süresini, 1 Kasım 2006’da yayımladığı ‘Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik’ düzenlemesi ile 2002 yılından itibaren 8 hesap dönemine çıkartmış ve bağımsız denetçiler için 5 yıllık rotasyon zorunluluğu getirmiştir (BDDK Yönetmeliği, 01/11/2006, md. 12/11).

Türkiye’de halka açık şirketlerde bağımsız denetimde zorunlu rotasyon kapsamında ilk önemli düzenleme, SPK’nın 2 Kasım 2002 tarih ve Seri: X, No:19 sayılı ‘Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ’ ile yapılmış ve bağımsız denetim kuruluşlarına 5 yıllık rotasyon zorunluluğu getirilmiştir. Ancak, Seri: X, No: 22 Sayılı ‘Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ’ düzenlemesi ile 12.06.2006 tarihinde bağımsız denetim kuruluşlarına yönelik rotasyon zorunluluğu 5 yıl’dan 7 yıl’a çıkartılmıştır. Daha sonra, 25.10.2009 tarihinde yayımlanan Seri: X, No: 25 sayılı Tebliğin 6’ncı madde hükmü ile, 1/1/2011 tarihinden itibaren sona erecek hesap dönemlerinde geçerli olmak üzere, şartları haiz denetim kuruluşları 7 yıllık rotasyon zorunluluğu dışında tutularak, şartları sağlayan denetim şirketler için 7 yıllık sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu zorunlu hale getirilmiştir (SPK tebliği, Seri: X, No:25, md. 6/3 ve 4). Söz konusu Tebliğ düzenlemesi sonrasında, Seri: X, No: 22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğin

---

² 537/2014 No.lu Direktif’in geçici hükmünde 16 Haziran 2014 öncesi girilen denetim işleri ve 17 Haziran 2016 tarihinde devam etmekte olanların maksimum sürenin sonuna kadar uygulanabileceği belirtilmiştir.

Üçüncü Kısımın 6'ncı maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları Seri: X, No: 27 sayılı Tebliğ ile 26/03/2011 tarihinde değiştirilerek, şartları sağlayan denetim şirketler için 5 yıllık sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu zorunlu hale getirilmiştir.

Türkiye'de bağımsız denetimde zorunlu rotasyona ilişkin bir diğer düzenleme EPDK tarafından yapılmıştır. EPDK, 3 Ekim 2003 tarihinde yayımladığı yönetmelikte, enerji piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin bağımsız denetim kuruluşlarınca azami 5 hesap dönemi denetlenebileceği yönünde düzenleme yapmıştır (EPDK Yönetmeliği, 03/10/2003, md. 8). EPDK, söz konusu rotasyon düzenlemesinde, 6 Eylül 2008 tarihinde değişikliğe gitmiş ve 5 hesap dönemi olan rotasyon süresini 7 yıla çıkartmıştır (EPDK Yönetmeliği, 06/09/2008, md. 1). Daha sonra, EPDK, 4 Haziran 2011 tarihinde yayımlanan yönetmelik değişikliği ile bağımsız denetim kuruluşunun seçimine yönelik azami süreler ile ilgili olarak 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununu ve bu Kanuna dayalı ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanacağı düzenlemesini yapmıştır. Son olarak, TTK'nın bağımsız denetimde rotasyona ilişkin hükümlerin 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, 3/10/2003 tarihli 'Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik' hükümleri EPDK'nın 25 Mart 2015 tarihinde yayımlanan yönetmeliği ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye'de bağımsız denetimde zorunlu rotasyona ilişkin bir diğer düzenleme Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmıştır. Hazine Müsteşarlığı, 12 Temmuz 2008 tarihli 'Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelik' kapsamında, bağımsız denetim kuruluşları için birbirini izleyen azami 7 hesap dönemi ve denetim kuruluşu adına denetim çalışmalarını yürüten bağımsız denetçiler için ise birbirini izleyen azami 5 hesap dönemi için aynı şirket tarafından denetim yapılabileceğini düzenlemiştir (Hazine Müsteşarlığı Yönetmeliği, 12/07/2008, md. 15/2-3).

Bağımsız denetimde rotasyona ilişkin önemli düzenlemelerden birisi de TTK'nın 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe giren 400'üncü maddesinin 2'inci fıkrasıyla gerçekleştirilmiştir. Buna göre, bağımsız denetçiler için on yıl içinde toplam 7 yıl için aynı şirketin denetiminin yapılabileceği ve üç yıl geçmedikçe aynı şirketin denetiminde denetçi olarak görev alınamayacağı hüküm altına alınmıştır (TTK, 14/02/2011, md. 400/2).

SPK, BDDK, EPDK ve Hazine Müsteşarlığı gibi düzenleyici kuruluşların bağımsız denetim alanındaki görev ve yetkileri 2 Kasım 2011 tarihinde KGG'da toplanmış ve söz konusu kurum, 26 Aralık 2012 tarihinde 'Bağımsız Denetim Yönetmeliği' yayımlamıştır. Söz konusu yönetmelik

düzenlemesiyle bağımsız denetim kuruluşları ve denetçilerin üstlenemeyecekleri denetimler sayılmak suretiyle, denetim kuruluşları için son on yılda 7 yıl, denetçiler için ise son yedi yılda 5 yıl denetim çalışması yürütülen işletmelere ilişkin denetimlerin üç yıl geçmedikçe üstlenilemeyeceği belirtilmiştir (KGK Yönetmeliği, 26/12/2012, md. 26/1).

Özetle, Türkiye’de bağımsız denetimde rotasyon uygulamasına ilişkin yasal düzenlemelerin hepsinde denetim firması rotasyonu zorunluluğu bulunduğu ve ağırlıklı olarak da sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu ile birlikte uygulama şeklinin benimsendiği görülmektedir. Bu durum, sadece sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun zorunlu olduğu ABD ve birçok gelişmiş ülke uygulamalarından farklı karma bir uygulamadır. Ancak, Avrupa Birliği Komisyonunun hem denetim firması rotasyonu hem de sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu zorunluluğuna ilişkin 2014 yılındaki direktifi ve özellikle ABD’de zorunlu denetim firması rotasyonu ile ilgili devam eden tartışmalar göz önüne alındığında, Türkiye’deki mevcut karma zorunlu rotasyon uygulamasının yanlış bir tercih olmayabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Ancak, benimsenen söz konusu uygulamanın muhtemel avantaj ve dezavantajlarının, ampirik araştırmalar ve paydaş görüşlerine ilişkin çalışmalar ile desteklenerek, en iyi yöntemin ortaya konulması gerektiği de gözden kaçırılmamalıdır.

3. Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyonun Lehinde ve Aleyhinde İleri Sürülen Görüşler

Denetim firması rotasyonu ve/veya sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu düzeyinde gerçekleşen zorunlu rotasyon uygulamasının avantaj ve dezavantajları hususunda farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir. Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamasını savunanlar, bir denetim firması veya sorumlu ortak denetçinin aynı müşteri işletmeyi yıllarca denetlemesine bir süre sınırlaması getirilmesinin denetçi bağımsızlığını ve denetim kalitesini arttıracakını öne sürmüşlerdir (Chen ve diğerleri, 2008:416). Zorunlu rotasyon uygulamasını savunanların temel iddiası, zorunlu rotasyonun müşterinin finansal tablolarına yeni bir bakış açısı sağlayacağı ve denetçinin iktisadi güdülerini değiştireceği şeklinde olmuştur. Bu uygulamanın taraftarları, zorunlu rotasyonun, güçlü bir yeniden gözden geçirme (peer-review) etkisi sağlayacağını ve denetçi-müşteri ilişkisinin denetçiye bugünkü değerini azaltacağını iddia etmektedirler (Davis ve diğerleri, 2009: 519). Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamasına karşı görüşte olanlar ise; müşteri işletmenin uzun yıllar aynı denetim firması ya da denetçi ortak tarafından denetlenmesinin, müşteri işletmenin muhasebe ve raporlama seçimlerinin doğru olup olmadığını belirleme noktasında denetçilerin daha fazla tecrübe sahibi olmalarını sağladığı ileri sürmektedirler (Chen ve diğerleri, 2008: 416). Davis ve diğerleri (2009: 520), zorunlu rotasyona

karşı görüşleri şu şekilde belirtmiştir: a) Cari düzenlemeler, mevcut dava ortamı ve denetçilerin itibarlarını korumaya yönelik güduları zorunlu rotasyonu gereksiz kılmaktadır. b) Müşteriler ve yatırımcılar için maliyetleri arttıracaktır. c) Müşteri işletme ile yakınlığı azaltacağı için denetim kalitesinde bir azalışa yol açabilecektir.

Ewelt-Knauer ve diğerleri (2012) çalışmasında, sorumlu ortak başdenetçi ve/veya denetim firması düzeyinde gerçekleşen zorunlu rotasyon uygulamasını destekleyen görüşler, aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Ewelt-Knauer ve diğerleri, 2012: 6-7):

- Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamasını destekleyen görüşlerin temel iddiası, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetçi bağımsızlığında gerçek bir artış ve bu artışa bağlı olarak daha yüksek denetim kalitesi sağlayacak olmasıdır. Bir başka ifadeyle, aynı müşteriyi denetleme süresinin uzun olmasının denetçi ve müşteri işletme arasında yol açacağı yakınlığa bağlı olarak potansiyel olarak yetersiz denetim prosedürleri uygulanmasına ve önceki yıl sonuçlarına aşırı güvene yol açacaktır. Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulanması suretiyle denetçilerin detaylara daha fazla önem vermeleri ve denetim yaklaşımında daha fazla şüpheli olmaya zorlanmaları sağlanacaktır.

- Zorunlu denetim firması rotasyonunun görünürde denetçi bağımsızlığı üzerinde olumlu etkisinin olması beklenmektedir. Bir başka ifadeyle, bu görüşü destekleyenlere göre; zorunlu rotasyon sonrasında finansal bilgi kullanıcıları, denetçileri daha fazla bağımsız olarak algılayacaklardır.

- Zorunlu rotasyon uygulaması lehindeki üçüncü görüş, artan piyasa rekabetine küçük denetim firmalarının ortak olma fırsatı sağlayabilmesidir.

Lennox (2014), zorunlu denetim firması rotasyon uygulamasını destekleyenlerce ileri sürülen görüşleri, aşağıdaki başlıklarda tartışmıştır (Lennox, 2014: 96):

- **Ekonomik bağımsızlıkta azalış tehdidi:** Zorunlu denetim firması rotasyonun, denetçinin müşteri işletmeye ekonomik olarak bağlı kaldığı süreyi kısaltmak suretiyle denetçi bağımsızlığını sağlayabileceği öne sürülmektedir.

- **Yeni bir bakış avantajı:** Zorunlu rotasyonu destekleyenler, denetçi değişikliğinin denetime yeni bir bakış açısı getirmek suretiyle denetim kalitesini geliştirebileceğini öne sürmektedirler. Yeni bir bakış açısı, önceki sorumlu ortak başdenetçi tarafından görülmeyen problemlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Denetim firması rotasyonu ya da sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu yeni bir bakış açısı sağlayabilir fakat bu etki, tüm denetim ekibinin rotasyona tabi tutulmasında, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonuna göre muhtemelen daha büyük olacaktır.

- **Yakın kişisel ilişkilerden kaçınma ve yersiz güven:** Müşteri işletmenin aynı denetçi tarafından uzun yıllar denetlenmesi durumunda, söz konusu denetçi/denetim firması, denetimi

yürütürken yönetime aşırı güvenir hale gelebilir ya da kayıtsız kalabilir. Zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu, bu tür sorunları sorumlu ortak düzeyinde engellemek için yeterlidir. Ancak, denetim işinin çoğu denetçiler ve kıdemli denetçilerce gerçekleştirildiği için, zorunlu denetim firması rotasyonu yakın kişisel ilişkileri ve yersiz güveni tüm denetim ekibi düzeyinde engellemek için gerekli olabilir.

- **Rekabet Artışı:** Zorunlu denetim firması rotasyonunun daha dinamik ve rekabetçi bir denetim piyasası sağlayacağı öne sürülmekle birlikte, bu durumun yüksek denetim kalitesi getirip getirmeyeceği hususu belirsizlik taşımaktadır.

Ewelt-Knauer ve diğerleri (2012), sorumlu ortak denetçi ve denetim firması düzeyinde gerçekleşen zorunlu rotasyona karşı görüşleri, aşağıdaki gibi özetlemiştir (Ewelt-Knauer ve diğerleri, 2012:7-8):

- Zorunlu rotasyona karşı birinci iddia, nispeten kısa sözleşme sürelerinin bağımsız denetçi ve yönetim arasındaki etkin çalışma ilişkisinin gelişmesini sınırlayabilmesidir. Bağımsız denetçiler, sürekli olarak başlangıç maliyetlerini karşılamak isteyecekleri için, uzun süreli denetçi-müşteri ilişkileri ile karşılaştırıldığında, yönetime karşı daha hoşgörülü ve müşteri uygulamalarına daha az eleştirici olabileceklerdir.

- Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon durumunda, bağımsız denetçiler müşteri ile ilgili derinlemesine bilgi sahibi olamayacakları için denetim başarısızlığı riskinde artış söz konusu olabilecektir.

- Zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetlerde artışa yol açabileceği yönünde yaygın bir görüş bulunmaktadır (Örneğin; yeni denetçilerin müşteri işletmenin işletme modelini ve organizasyon yapısını tanıma maliyetleri, bu tanıma sürecinde yeni denetçilerin yönetim tarafından desteklenme maliyetleri gibi).

- Zorunlu rotasyon uygulaması, küçük denetim firmalarına piyasaya daha kolay girme imkânı sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, zorunlu denetim firması rotasyonunun, Dört Büyükler olarak ifade edilen büyük denetim firmaları ve ikinci kademe denetim firmaları ile sınırlandırıldığı durumlar olabilmektedir. Çünkü, sık rotasyon uygulanması durumunda, denetim komiteleri, küçük denetim firmalarının farklı çeşitlilikte büyük müşterilere denetim hizmeti sunması noktasında kaynak ve uzmanlık eksikliği olduğu algısı taşıyabilmektedir. Dolayısıyla, küçük denetim firmaları, zorunlu denetim firması rotasyonu düzenlemesinden zarar görebilmektedirler.

Lennox (2014), bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamasına karşı görüşleri, aşağıdaki başlıklarda tartışmıştır (Lennox, 2014: 96-97):

- **Müşteriye özgü bilgi edinmede azalış:** Denetim standartları, bir denetçinin, denetlediği işletmeyi ayrıntılı şekilde tanıması gerektiğini belirtmektedir. Bir denetçinin bir

işletmeyi tanımaya yönelik harcadığı zaman ve çabanın çoğu, farklı bir sözleşmeyle kolaylıkla aktarılamaz. Bu nedenle, zorunlu rotasyon, denetçinin müşteriye özgü bilgi kazanmaya yönelik teşvikini azaltabilir.

- **Rotasyon döneminde bilgi kaybı:** Zorunlu rotasyon sonrasında, yeni denetçi, müşteriye özgü daha az bilgi ile işe başladığı için, şirketin muhasebe ve raporlama seçimlerinin uygun olup olmadığını belirleme gücü daha azdır. Zorunlu rotasyon durumunda, yeni denetçinin müşteri işletme hakkında eski denetçiye göre daha az bilgi sahip olma riski artmaktadır.

- **Pahalı denetçi değişikliği:** Zorunlu rotasyona karşı öne sürülen temel iddia, denetçi değişikliğinin şirketler için maliyetli olmasıdır. Bu maliyet, isteğe bağlı denetçi değişikliklerinde nadiren meydana gelmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu, zorunlu denetim firması rotasyonunu desteklemesine rağmen, birçok şirketin belirli sıklıkta zorunlu denetçi değişikliğini maliyetli bulacağını kabul etmektedir.

- **Zorunlu rotasyon öncesinde son yılda bir 'total ördek' etkisi:** Planlanan rotasyon tarihi yaklaştığında, zorunlu rotasyonun denetim kalitesi üzerine olumsuz etkileri olabilir. Zorunlu rotasyon, işletmeyle sürdürülecek denetim işinin bitiş tarihini tahmin edilebilir yaptığı için, bunu bilen denetim ekibi son yıldaki şirket denetiminde daha az çaba sarf edecektir. Ayrıca, işletme ile olan zorunlu rotasyon süresinin sonuna yaklaşıldığında, denetim firması, rotasyon için beklenen süresi daha uzun olan diğer şirketleri çekmek veya korumak amacıyla en bilgili ve tecrübeli personelini başka şirketlere tahsis edebilir. Diğer taraftan, müşteri işletme ile olan çalışma süresi sona eren denetçi, kendi çalışmalarının rotasyon sonrasında yeni bir denetçi tarafından dikkatle incelenebileceğini düşünerek çalışma süresinin son yılında daha fazla çalışırsa, son yıl etkisi fayda sağlayabilecektir. Bu nedenle, denetçinin zorunlu rotasyon öncesi son yılında, denetim kalitesinin daha düşük veya daha yüksek olup olmayacağı belirsizdir.

4. Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyona İlişkin Literatürdeki Bulgular ve Kısıtlar

Bağımsız denetimde zorunlu rotasyonunun lehinde veya aleyhinde sonuçlar elde edilen ampirik araştırmaların çoğunda bağımsız denetim firmasının müşteri işletmeye hizmet süresinin uzunluğu ve/veya sorumlu ortak başdenetçinin hizmet süresinin uzunluğu incelenmek suretiyle bağımsız denetim kalitesi veya finansal raporlama kalitesi üzerine değerlendirmeler yapılmıştır³. Lennox (2014), denetim firması görev süresi uzunluğunu inceleyen çalışmaların üç önemli kısıtının bulunduğunu öne sürmüştür. Birinci kısıt, kâr yönetimi ve denetim görüşü alış-verişi

---

³ Bağımsız denetim firmasının işletmeye hizmet süresinin uzunluğunu esas alan çalışmalara; Geiger ve Raghunandan (2002), Johnson ve diğerleri (2002), Myers ve diğerleri (2003), Carcello ve Nagy (2004), Mansi ve diğerleri (2004), Ghosh ve Moon (2005), Gul ve diğerleri (2007), Knechel ve Vanstraelen (2007), Jackson ve diğerleri (2008), Davis ve diğerleri (2009); sadece sorumlu ortak başdenetçi hizmet süresini esas alan çalışmalara; Carey ve Simnett (2006), Manry ve diğerleri (2008), Fargher ve diğerleri (2008); hem denetim firması hem de sorumlu ortak başdenetçi hizmet süresini inceleyen az sayıdaki bazı çalışmalara Chen ve diğerleri (2008) ile Chi ve Huang (2005) çalışmaları örnek verilebilir.

durumunda gönüllü bir şekilde denetim firması değişikliği gerçekleşmesi ihtimali olduğu için kâr kalitesi ve/veya denetim kalitesi ile denetim firması görev süresi arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü belirlemenin oldukça zor olmasıdır. İkinci kısıt, anormal tahakkukların denetim kalitesinin ölçümü için uygun olup olmadığının tartışmalı olmasıdır. Anormal tahakkuklar, kâr kalitesi ölçümü için uygun olsa bile, denetim kalitesini güvenilir bir biçimde ölçüp ölçmediği şüphelidir. Çünkü, kâr kalitesi, hem yönetimin raporlama tercihlerinin hem de denetim kalitesinin bir fonksiyonudur. Yönetici, yüksek kalitede bir rapor hazırladığı sürece, denetim kalitesi düşük olsa bile kâr kalitesi yüksek olabilir. Üçüncü önemli kısıt, denetim firması görev süresi uzunluğu ile ilgili çalışmaların çoğunun ABD’de gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu durum, denetim firması rotasyonuna SEC’in dikkatleri çekmesi yönünden bir avantaj gibi gözükmemekte ise de ABD’deki denetim raporlarında sorumlu ortak başdenetçi isimlerinin açıklanmadığı için denetçi görev süresinin kontrol edilememesi önemli bir kısıt oluşturmaktadır (Lennox, 2014: 99-101).

Bağımsız denetim firması ve/veya sorumlu ortak başdenetçi görev süresi uzunluğunu inceleyen çalışmaların çoğunun zorunlu denetim firması rotasyonunun uygulanmadığı ülkelerde gerçekleşmesi ve kısıtları nedeniyle, literatürdeki son zamanlardaki bazı çalışmalarda, zorunlu denetim firması ve/veya zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, çalışmanın bu kısmında, literatürdeki son yıllardaki zorunlu rotasyona ilişkin bulguların hangi yönde olduğunu belirlemek amacıyla, halka açık şirketlerde zorunlu denetim firması rotasyonu ve/veya zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen sınırlı sayıda çalışmalarda elde edilen ampirik bulgular ve söz konusu çalışmalarda kısıtlar sunulmuştur.

4.1. Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunu İnceleyen Çalışma Bulguları

Literatürde, bağımsız denetimde rotasyona ilişkin çalışmaların büyük bir kısmında denetim firmasının müşteri işletmeye hizmet süresi uzunluğunun incelenmesi ve söz konusu çalışmaların kısıtları nedeniyle, zorunlu denetim firması rotasyonu üzerine ampirik çalışmalarda elde edilen bulguların incelenmesi önem taşımaktadır⁴. Bu kapsamda, zorunlu denetim firması rotasyonunu inceleyen bazı ampirik çalışmalara ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiş ve Tablo 1’de özetlenmiştir.

---

⁴ Literatürde, sadece bağımsız denetim firmasının işletmeye hizmet süresinin uzunluğunu (audit firm tenure) esas alan çalışmalara örnek olarak; Geiger ve Raghunandan (2002), Johnson ve diğerleri (2002), Myers ve diğerleri (2003), Carcello ve Nagy (2004), Mansi ve diğerleri (2004), Ghosh ve Moon (2005), Gul ve diğerleri (2007), Knechel ve diğerleri (2007), Jackson ve diğerleri (2008), Davis ve diğerleri (2009) çalışmaları verilebilir. Bu çalışmanın odak noktasının zorunlu denetim firması ve/veya zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu olması nedeniyle, denetim firması ve/veya sorumlu ortak denetçi görev süresi uzunluğunu incelemek suretiyle hangi düzeyde rotasyon uygulanması gerektiği yönünde sonuçlar ortaya konulan çalışmalar kapsam dışında tutulmuştur.

Ruiz-Barbadillo ve diğeri (2009) çalışmasında, zorunlu denetim firması rotasyonun denetçi bağımsızlığı üzerindeki etkisi İspanya örnekleminde araştırılmıştır. Finansal başarısız işletmelerin 1991-2000 dönemi için zorunlu rotasyon dönemi (1991-1994) ve zorunlu rotasyonun olmadığı dönemde (1995-2000) denetim raporlama davranışının incelendiği çalışmada; zorunlu denetim firması rotasyonunun işletmenin sürekliliği ile ilgili olumlu görüş dışında denetim görüşü verilmesi üzerindeki etkisi karşılaştırılmıştır. Çalışmada, zorunlu denetim firması rotasyonunun işletmenin sürekliliği ile ilgili denetim görüşü verilme olasılığı ile daha yüksek ilişkili olduğuna ilişkin bir bulguya ulaşılmamıştır. Çalışma sonuçları, rotasyonun zorunlu olduğu ve olmadığı her iki dönemde de denetim firmalarının itibarlarını koruma kaygılarının işletmenin sürekliliği ile ilgili olumlu görüş dışında görüş yayınlanma olasılığı üzerinde pozitif etkisinin olduğunu; mevcut müşteri ile devam edilmesinin denetim firması kararları üzerinde etkisinin olmadığını göstermiştir. Çalışmada elde edilen sonuçların, zorunlu denetim firması rotasyonuna karşı görüşleri ampirik olarak desteklediği belirtilmiştir.

Kim ve Yi (2009), muhasebe manipülasyonu yapması muhtemel görünen denetim firmalarının yerine yeni bir denetim firmasının düzenleyici kuruluş tarafından belirli bir süre için atanması şeklindeki zorunlu rotasyon uygulamasının, kâr artırıcı yöndeki kâr yönetimi uygulamalarını engelleyip engellemediğini Kore örnekleminde 1991-2000 dönemi için incelenmiştir. Bu kapsamda, ihtiyari tahakkuklar düzeyinin zorunlu denetim firması değişiklikleri ve gönüllü denetim firması değişiklikleri arasında farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Çalışma sonuçları, ihtiyari tahakkuklar düzeyinin denetim firmalarının atandığı şirketlerde denetim firmasının serbestçe seçildiği şirketlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, zorunlu denetim firması değişiklikleri (denetim firması atanması gibi) olan şirketlerin gönüllü denetim firması değişiklikleri olan şirketlerle karşılaştırıldığında daha düşük ihtiyari tahakkuk raporladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Kwon ve diğeri (2011), zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim saatleri, denetim ücretleri ve denetim kalitesi üzerindeki etkisini zorunlu rotasyonun söz konusu olduğu 2000-2007 dönemi için Güney Kore örnekleminde araştırmışlardır. Çalışma sonuçları, denetim firması rotasyonunun 2006 yılında gerçekleşmesi sonrasında, denetim saatleri ve denetim ücretlerinde anlamlı bir artış olduğu; denetim kalitesinin ise değişmediği ya da hafif bir azalma olduğunu göstermiştir. Denetim saatleri ve kâr

yönetimi arasındaki potansiyel içsellik kontrol edilmesi ve denetim kalitesinin ölçülmesinde alternatif ölçüt olması açısından güçlü olan bu sonuçlar, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde dikkate değer bir etkisinin olmadığını, denetim firması ve işletme maliyetlerini ise arttırdığını göstermiştir.

Harris ve Whisenant (2012), zorunlu denetim firması rotasyonunun benimsenmesi öncesi ve sonrasında kâr kalitesinde bir değişim olup olmadığını İtalya, Güney Kore ve Brezilya örneklerinde araştırmışlardır. Bu kapsamda, ilk olarak, zorunlu denetim firması rotasyonunun benimsenmesi sonrasında kâr kalitesinde iyileşme olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, daha az kâr yönetimi uygulandığını ve kâr kalitesinde bir artış olduğunu göstermiştir. Daha sonra, zorunlu denetim firması rotasyonu öncesindeki yılda ve sonrasındaki yıldaki denetim kalitesi, diğer yıllardaki denetim kalitesi ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, her iki durumda da, daha düşük denetim kalitesi olduğunu göstermiştir.

Firth ve diğerleri (2012) çalışmasında, farklı düzeylerdeki (sorumlu ortak başdenetçi – denetim firması rotasyonu) ve farklı yapıdaki (isteğe bağlı rotasyon - zorunlu rotasyon) denetçi rotasyonlarının denetim kalitesi üzerindeki etkilerini Çin örneğinde araştırılmıştır. Bağımsız denetim kalitesinin göstergesi olarak olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri (modified audit opinions) yayınlanmasının kullanıldığı çalışmada; sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun zorunlu olduğu şirketlerde olumlu görüş dışındaki denetim görüşlerinin verilme ihtimali, zorunlu rotasyonun olmadığı şirketlere göre daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Benzer bulgu, anlamlılık düzeyi sorumlu ortak başdenetçi rotasyonundan daha düşük olmakla birlikte, isteğe bağlı denetim firması rotasyonu için de bulunmuştur. Ayrıca, zorunlu denetim firması rotasyonu ve isteğe bağlı sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri üzerinde etkisinin bulunmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Kwon ve diğerleri (2014) çalışmasında, zorunlu denetim firması rotasyonu politikasının 2006 yılından 2010 yılına kadar uygulandığı (2010 yılında kaldırılmıştır.) Güney Kore örneğinde, bu politikanın getirilmesinin bağımsız denetim kalitesi üzerindeki başlangıç etkileri ve denetim saatleri ile ilişkili etkileri araştırılmıştır. Çalışmada, hem zorunlu rotasyon politikası uygulamasının öncesi ve sonrası, hem de zorunlu denetim firması rotasyonu ile gönüllü denetim firması değişiklikleri karşılaştırılmıştır. Çalışmada, zorunlu rotasyon uygulaması politikasının getirilmesi sonrasındaki denetim kalitesinin (anormal ihtiyari tahakkuklar ile ölçülen), zorunlu rotasyonun uygulanmadığı 2006 öncesindeki denetim hizmet (görev) süresi durumu ve zorunlu rotasyon sonrası gönüllü denetim

firması değişiklikleri ile karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir değişme olmadığı görülmüştür. Ayrıca, zorunlu denetim firması rotasyonunun getirildiği dönem sonrasındaki denetim ücretlerinin zorunlu rotasyon öncesi dönemle karşılaştırıldığında anlamlı bir şekilde arttığı bulgusu elde edilmiştir.

Cameran ve diğerleri (2015), denetim firması rotasyonunun muhtemel olumsuz sonuçlarının olup olmadığını, 1975 yılından itibaren denetim firması rotasyonu zorunluluğu bulunan İtalya örnekleminde dört büyükler tarafından denetlenen şirketler üzerinde 2006-2009 dönemi için incelemiştir. Çalışmada, zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetlerini değerlendirmek amacıyla giden denetim firmasının son yılındaki ve yeni gelen denetçinin ilk yılındaki denetim ücretleri ve denetim çabasının (denetim saatleri) sözleşme süresinin diğer yıllarındaki ücretler/saatlerden anlamlı bir şekilde farklı olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, denetim firması rotasyonu öncesindeki son yıl denetim ücretlerinin, denetim için çaba gösterilmemesine rağmen, normal denetim ücretlerinden %7 daha fazla olduğu; zorunlu denetim firması rotasyonu sonrasındaki ilk yılda yeni gelen denetim firmasının daha yüksek denetim saatleri (%17) olmasına rağmen, denetim ücretlerinin %16 daha düşük olduğunu göstermiştir. Fakat, izleyen yıldaki denetim ücretleri, ilk yıl denetim ücretlerinden daha yüksek gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetleri hususunda açıklık yoktur. Çalışmada, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesini geliştirmesi durumunda, yüksek maliyetlerin kabul edilebileceği ancak tam tersi yönde bulguya ulaşıldığı belirtilmiştir. Bir başka ifadeyle, zorunlu denetim firması rotasyonunu izleyen ilk üç yıldaki denetlenen kâr kalitesinin, denetim firması görev süresinin sonraki yıllarına göre daha düşük olduğu görülmüştür. İtalya örneklemindeki söz konusu çalışma bulguları, zorunlu denetim firması rotasyonunu desteklememiştir.

Corbella ve diğerleri (2015), denetim firması rotasyonunun maliyet ve faydalarını incelemek suretiyle denetim kalitesi ve zorunlu denetim firması rotasyonu arasındaki ilişkiyi, 1975 yılından itibaren denetim firması rotasyonu zorunluluğu bulunan İtalya örnekleminde 1998-2011 dönemi için incelemiştir. Söz konusu çalışmada, sadece dört büyükler tarafından denetlenen İtalya örneklemindeki şirketlerin incelendiği Cameran ve diğerleri (2015) çalışmasından farklı olarak, dört büyükler ve dört büyükler dışındaki denetim firmaları tarafından denetlenen şirketler İtalya örnekleminde ve daha uzun bir dönem aralığında (1998-2011) incelenmiştir. Çalışmada, 4 Büyükler dışındaki denetim

firmalarınca denetlenen şirketler için, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesindeki artış ile ilişkili olduğu ve toplam denetim ücretlerinin değişmediği bulgusu elde edilmiştir. Buna karşın, 4 Büyüklerce denetlenen şirketler için, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesindeki artış ile ilişkili olmadığı fakat denetim ücretlerindeki azalış ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Kim ve diğerleri (2015), zorunlu denetim firması rotasyonu ve gönüllü denetim firması değişiklikleri arasında finansal başarısız şirketlere denetim görüşü verilmesi kararı verme, ihtiyari tahakkuklar ve tahakkuk kalitesi açısından denetim kalitesi ve finansal raporlama kalitesi yönünden bir farklılık olup olmadığını Kore örneğinde araştırmışlardır. Çalışmada, zorunlu denetim firması rotasyonu halinde yeni denetçilerin finansal tablo denetimlerinin ilk yılında finansal başarısız şirketlere işletmenin sürekliliği ile ilgili denetim görüşü verme ihtimallerinin, gönüllü denetim firması değişiklikleri durumundaki yeni denetçilerle karşılaştırıldığında daha fazla olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, zorunlu denetim firması rotasyonu sonrasındaki yeni denetçilerce denetlenen şirketlerin, gönüllü denetim firması değişikliği sonrasındaki yeni denetçiler tarafından denetlenen şirketlere göre daha az ihtiyari tahakkuklarının ve daha yüksek denetim kalitesinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1. Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunu İnceleyen Ampirik Çalışmalar

Yazar/Yıl	Örneklem	Yöntem	Temel Sonuçlar	Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunu Destekleme
Ruiz-Barbadillo ve diğ. (2009)	İspanya (1991-2000)	Lojistik regresyon	Zorunlu denetim firması rotasyonu ve denetim kalitesi arasında anlamlı ilişki olmadığı	HAYIR
Kim ve Yi (2009)	Kore (1991-2000)	Çoklu regresyon	Zorunlu denetim firması değişiklikleri olan şirketlerin daha düşük ihtiyari tahakkuk raporladıkları	EVET
Kwon ve diğ. (2011)	Güney Kore (2000-2007)	Çoklu regresyon	Zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde dikkate değer bir etkisinin olmadığı, denetim firması ve işletme maliyetlerini arttırdığı	HAYIR
Harris ve Whisenant (2012)	İtalya, G.Kore, Brezilya (1991-2010)	Lojistik regresyon	Zorunlu denetim firması rotasyonu sonrasında daha az kâr yönetimi uygulandığı ve kâr kalitesinde artış olduğu	EVET
Firth ve diğ. (2012)	Çin (1997-2005)	Lojistik regresyon	Zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde etkisinin bulunmadığı	HAYIR
Kwon ve diğ. (2014)	Güney Kore (2000-2009)	Çoklu regresyon	Zorunlu rotasyon politikasının getirilmesi sonrasında denetim kalitesinde istatistiksel olarak anlamlı bir değişim olmadığı	HAYIR

Cameran ve diğ. (2015)	İtalya (2006-2009)	Çoklu regresyon	Zorunlu denetim firması rotasyonunu izleyen ilk üç yıldaki denetlenen kâr kalitesinin, sonraki yıllara göre daha düşük olduğu	HAYIR
Corbella ve diğ. (2015)	İtalya (1998-2011)	Çoklu regresyon	4 Büyükler dışındakilerce denetlenen şirketler için, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesindeki artış ile ilişkili olduğu	EVET
Kim ve diğ. (2015)	Kore (2006-2010)	Lojistik regresyon	Zorunlu denetim firması rotasyonu halinde denetim kalitesinin, gönüllü denetim firması değişiklikleriyle karşılaştırıldığında daha fazla olduğu	EVET

4.2. Zorunlu Sorumlu Ortak Başdenetçi Rotasyonunu İnceleyen Çalışma Bulguları

Literatürde, denetim firması rotasyonunu inceleyen çalışmalarda olduğu gibi, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen çalışmalarda genellikle denetim firması hizmet süresi uzunluğunun incelenmesi suretiyle sorumlu ortak başdenetçi rotasyonuna ilişkin bulgular ortaya konulmuştur. Bu durum, doğrudan zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen bulguların incelenmesinin, denetim firması rotasyonunun mu ve/veya sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun mu uygulanmasının daha etkili olacağı yönünde düzenleyici otoritelerin doğru kararlar verebilmeleri açısından önem taşıdığı göstermektedir. Bu nedenle, zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen sınırlı sayıdaki bazı ampirik çalışmalara ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur ve Tablo 2'de özetlenmiştir⁵.

Chi ve diğerleri (2009) çalışmasında, denetim kalitesi ve algılanan denetim kalitesinin sağlanmasında zorunlu denetçi ortak rotasyonunun etkinliği, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun 2004 yılında fiilen uygulandığı Tayvan örneğinde incelenmiştir. Denetim kalitesi ölçüsü olarak anormal tahakkuklar ve kârı etkileme katsayısı (earnings response coefficient)'nin kullanıldığı çalışmada, ilk olarak, 2004'te zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun olduğu şirketler ile zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun olmadığı şirketler, denetim kalitesi yönünden karşılaştırılmıştır. Çalışmada, bu iki örneklem grubu arasında denetim kalitesi yönünden bir fark olmadığı bulunmuştur. İkinci olarak, zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun gerçekleştiği ilk yıl ile rotasyon öncesindeki yıldaki anormal tahakkuklar karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular, zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu sonrasında yeni sorumlu ortak başdenetçinin ilk yılında şirketlerin denetim kalitesinin, aynı şirketlerin eski sorumlu ortak başdenetçi tarafından denetlendiği 1 yıl öncesindeki (2003)

⁵ Literatürde, sadece sorumlu ortak başdenetçinin işletmeye hizmet süresinin uzunluğunu (auditor tenure) esas alan çalışmalara; Carey ve Simnett (2006), Manry ve diğerleri (2008), Fargher ve diğerleri (2008); hem denetim firması hem de sorumlu ortak başdenetçi hizmet süresini inceleyen az sayıdaki bazı ampirik çalışmalara ise Chen ve diğerleri (2008) ile Chi ve Huang (2005) çalışmaları örnek verilebilir. Bu çalışmanın odak noktasının zorunlu denetim firması ve/veya zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu olması nedeniyle, söz konusu çalışmalarda ortaya konulan sonuçlara, bu çalışmada yer verilmemiştir.

denetim kalitesinden daha düşük olduğunu göstermiştir. Üçüncü olarak, zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun gerçekleştiği ilk yıl, sorumlu ortak başdenetçilerin aynı denetim firması içerisinde gönüllü olarak rotasyona tabi tutulduğu 2003 yılı öncesi yıllar ile karşılaştırılmış ve iki örneklem grubu arasında denetim kalitesi yönünden anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çalışmada, ayrıca, algılanan denetim kalitesinin göstergesi olarak kârı etkileme katsayısı kullanılarak, zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun yatırımcı tarafından algılanan denetim kalitesi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada, zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu olan şirketlerin kârı etkileme katsayısının, zorunlu rotasyon olmayan şirketlerin veya bir önceki yıldaki zorunlu rotasyon örneklemindeki şirketlerin kârı etkileme katsayısından anlamlı olarak farklı olmadığı, fakat gönüllü rotasyon örnekleminin kârı etkileme katsayısından anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulguları elde edilmiştir. Özetle, çalışma sonuçları, zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun denetim kalitesini ve/veya algılanan denetim kalitesini arttırdığı düşüncesini desteklememiştir.

Firth ve diğerleri (2012), farklı düzeylerdeki (sorumlu ortak denetçi - denetim firması rotasyonu) ve farklı yapıdaki (isteğe bağlı rotasyon - zorunlu rotasyon) denetçi rotasyonlarının denetim kalitesi üzerindeki etkilerini Çin örnekleminde araştırmışlardır. Denetim kalitesinin göstergesi olarak olumlu görüş dışındaki denetim görüşlerinin kullanıldığı çalışmada; sorumlu ortak denetçi rotasyonunun zorunlu olduğu şirketlerde olumlu görüş dışındaki denetim görüşlerinin verilme ihtimali, zorunlu rotasyonun olmadığı şirketlere göre daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Benzer bulgu, anlamlılık düzeyi sorumlu ortak denetçi rotasyonundan daha düşük olmakla birlikte, isteğe bağlı denetim firması rotasyonu için de bulunmuştur. Ayrıca, zorunlu denetim firması rotasyonu ve isteğe bağlı sorumlu ortak denetçi rotasyonunun olumlu görüş dışındaki denetim görüşleri üzerinde etkisinin bulunmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Lennox ve diğerleri (2014), zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun denetim kalitesi üzerindeki etkisini, denetim düzeltmeleri veri setiyle Çin örnekleminde 2006-2010 dönemi için test etmişlerdir⁶. Çalışmada, zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonunun daha yüksek denetim kalitesine yol açması durumunda, zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu öncesindeki son yılda ve zorunlu rotasyonu sonrasındaki yeni sorumlu ortak başdenetçinin ilk yılında denetim

---

⁶ Lennox vd. (2014:1777), çalışmalarının Çin örneğinde yapılmasının iki nedeni olduğunu ve birinci nedenin; ABD’de olduğu gibi, Çin’de de her beş yılda bir sorumlu ortak başdenetçi ve ikinci sorumlu denetçinin zorunlu rotasyona tabi tutulması ancak ABD’den farklı olarak sorumlu ortak başdenetçi ve ikinci denetçi isimlerinin Çin’de kamuoyuna açıklanması olduğu belirtilmiştir. İkinci neden ise, Çin’deki denetim firmalarının 2006 yılından itibaren, denetimini yaptıkları halka açık şirketlerin denetim öncesi yıllık kârlarını Çin Maliye Bakanlığına sunma zorunluluğu taşımalarıdır. Çalışmada, Maliye Bakanlığından akademik araştırma amaçlı sağlanan bu verinin, hangi raporlanan kârda denetim düzeltmesi (örneğin; denetim öncesi karın denetim sonrası kârı eşit olmadığı durumda meydana gelen bir denetim düzeltmesi) olduğunun belirlenebilmesine böylece zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun denetim düzeltmeleri üzerindeki etkisinin nasıl olduğunun test edilmesine imkan sağladığı belirtilmiştir.

düzeltilmelerinin meydana gelme sıklığının daha fazla meydana geleceği hipotezleri test edilmiştir. Birinci hipotezdeki argümana göre; zorunlu rotasyon sonrası denetim işinden ayrılacak olan sorumlu ortak başdenetçinin hizmet süresinin son yılında yüksek kalitede denetim sağlama gayreti, denetim eksikliklerinin bir yıl sonra aynı işletmenin denetimini üstlenecek yeni sorumlu ortak başdenetçi tarafından ortaya çıkarılmasının oluşturacağı sıkıntıdan kaçınmak amacıyla, daha fazla olacaktır. İkinci hipotez için ise, zorunlu rotasyon sonrası yeni sorumlu ortak başdenetçinin yeni bir bakış açısı getirmek suretiyle, önceki sorumlu ortak başdenetçinin gözünden kaçan finansal raporlama problemlerini tespit edebilme ihtimalinin daha yüksek denetim kalitesi sağlayabileceği öne sürülmüştür. Çalışmada elde edilen sonuçlar, zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu öncesindeki son yılda ve rotasyon sonrasındaki yeni sorumlu ortak başdenetçinin ilk yılında denetim düzeltmelerinin meydana gelme sıklığının daha fazla olduğunu göstermiştir.

Tablo 2. Zorunlu Sorumlu Ortak Denetçi Rotasyonunu İnceleyen Ampirik Çalışmalar

Yazar/Yıl	Örneklem	Yöntem	Temel Sonuçlar	Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunu Destekleme
Chi ve diğ. (2009)	Tayvan (1999-2004)	Çoklu regresyon	Zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu olan şirketler ile olmayan şirketler arasında denetim kalitesi yönünden bir fark olmadığı	HAYIR
Firth ve diğ. (2012)	Çin (1997-2005)	Lojistik regresyon	Sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun zorunlu olduğu şirketlerde denetim kalitesinin zorunlu rotasyonun olmadığı şirketlere göre daha yüksek olduğu	EVET
Lennox ve diğ. (2014)	Çin (2006-2010)	Lojistik regresyon	Zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonu öncesindeki son yılda ve rotasyon sonrasındaki yeni sorumlu ortak başdenetçinin ilk yılında denetim kalitesinin daha yüksek olduğu	EVET

4.3. Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyona İlişkin Literatürdeki Kısıtlar

Bilindiği üzere, literatürdeki bağımsız denetimde rotasyon üzerine gerçekleştirilen çalışmaların büyük bir çoğunluğunda bağımsız denetim firması hizmet süresinin uzunluğunu incelenmiştir. Ancak, bu kapsamdaki çalışmaların çoğunun zorunlu denetim firması rotasyonunun uygulanmadığı ve sorumlu ortak başdenetçi isimlerinin kamuoyuna açıklanmadığı ülkelerde gerçekleştirilmiş olmasının önemli bir kısıt oluşturması nedeniyle, son yıllardaki bazı ampirik çalışmalarda doğrudan zorunlu denetim firması rotasyonu ve/veya doğrudan sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Fakat, zorunlu denetim firması ve/veya sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun uygulandığı ülkelerde gerçekleştirilen

ve yukarıda literatür kısmında yer verilen çalışmalarda elde edilen bulguların kısıtlarının olup olmadığının değerlendirilmesi, özellikle, düzenleyici otoritelerin doğru kararlar verebilmeleri açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda, zorunlu denetim firması rotasyonu ve/veya zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu üzerine gerçekleştirilen çalışmalardaki kısıtlara aşağıda yer verilmiştir.

Lennox (2014: 112); zorunlu denetim firması ve/veya zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu kapsamındaki çalışmalara ilişkin üç önemli kısıt öne sürmüştür. Söz konusu çalışmada; İtalya, İspanya ve Güney Kore üzerine gerçekleştirilen zorunlu denetim firması rotasyonuna ilişkin çalışma bulgularının, bu ülkelerin kurumsal özelliklerinden dolayı genelleştirilemeyecek olması, zorunlu denetim firması rotasyonuna ilişkin önemli bir kısıt olarak öne sürülmüştür. Çalışmada, bu durumun nedeninin; İtalya ve Güney Kore’de zorunlu denetim firması rotasyonuna ilave olarak rotasyon sonrası belirli bir bekleme (denetime ara verme) süresinin uygulanması, İspanya’da ise 1988’de getirilen ve 1997’de uygulanması planlanan zorunlu denetim firması rotasyonunun 1995’de terk edildiği için, bu özel durumların olmadığı ülkeler için bu ülke örneklerindeki sonuçların genelleştirilemeyeceği belirtilmiştir⁷. Lennox (2014: 102)’e göre, zorunlu rotasyona ilişkin literatürdeki ikinci kısıt, Ruiz-Barbadillo ve diğerleri (2009) ve Lennox vd., (2014) çalışmaları hariç, zorunlu rotasyon çalışmalarında kâr kalitesi göstergelerine dayalı olarak dolaylı şekilde denetim kalitesinin ölçülmesidir. Zorunlu rotasyona ilişkin çalışmalardaki üçüncü kısıt, ülkelerin birçoğunda sorumlu ortak başdenetçi isimlerinin kamuoyuna açıklanma zorunluluğu bulunmadığı için, çalışmaların çoğunda, denetim firması değişikliklerinden hareketle zorunlu sorumlu ortak denetçi rotasyonunun incelenmesidir (Lennox, 2013:103; Lennox vd., 2014: 1779).

Bamber ve Bamber (2009:395-398), maliyet ve faydaları oldukça farklı olan rotasyon düzeyleri için, denetim firması rotasyonunun etkilerinden hareketle sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu için tahminde bulunularak sonuçlar ortaya konulamayacağını belirtmiştir. Ayrıca, söz konusu çalışmada, denetim kalitesi göstergesi olarak denetim literatüründe kullanılan en popüler iki ölçünün anormal tahakkuklar ve kârı etkileme katsayısı ölçüleri olmasının, bu göstergelerin denetim kalitesi için iyi ölçütler olduğu

---

⁷ Lennox (2014: 102); İspanya’da zorunlu denetim firması rotasyonunun fiilen hiç uygulanmamış olması nedeniyle, zorunlu denetim firması rotasyonundan vazgeçilmesinin denetim kalitesini etkilediğine ilişkin bir kanıtın bulunmadığı Ruiz-Barbadillo ve diğerleri (2009) çalışma sonuçlarının belirsizlik taşıdığını belirtmiştir.

anlamına gelmediğini ve denetim kalitesi göstergesi olarak daha net göstergelerin olmamasının çalışmaların test gücünü zayıflattığını öne sürmüştür.

Chi ve diğerleri (2009:360-361), zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun denetim kalitesi ve algılanan denetim kalitesi üzerine etkisine ilişkin çalışmalarında elde edilen bulguların, önemli bir biçimde, tahakkuk tabanlı proksilerin (anormal tahakkuklar) ve piyasa tabanlı proksi (ERC)'nin denetim kalitesini yansıtırma gücüne bağlı olduğunu, her iki proksinin de çalışmadaki çıkarımlarının gücünü zayıflatan gürültülü (noisy) proksiler olduğu ve bu nedenle dikkate yorumlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kwon ve diğerleri (2014:172-173), işletmenin sürekliliğine ilişkin olumlu görüş dışında denetim -görüşü verilmesinin bağımsız denetim kalitesinin göstergesi olarak kullanıldığı Ruiz-Barbadillo ve diğerleri (2009) çalışma sonuçlarının, söz konusu denetim görüşlerinin az sayıda olduğu ve sadece belirli durumlarda ortaya çıktığı için, dikkatle yorumlanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kim ve Yi (2009:227), denetim firmalarının atandığı şirketlerde, denetim firmasının serbestçe seçildiği şirketlere göre kâr yönetiminin anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu sonucuna ulaştıkları çalışmada; Kore'deki bağımsız denetim firması değişikliği kuralının Kore'ye özgü olduğu ve diğer ülke uygulamalarına benzemediği, dolayısıyla çalışma sonuçlarının zorunlu rotasyon için genelleştirilmeyeceğine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bağımsız denetimde rotasyona ilişkin literatürdeki araştırmaların büyük bir kısmının zorunlu denetim firması rotasyonunun uygulanmadığı ve sorumlu ortak başdenetçi isimlerinin kamuoyuna açıklanmadığı ülkelerde ve denetim firması hizmet süresi uzunluğu incelenerek gerçekleştirilmiş olması, bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalar için önemli bir kısıt oluşturmaktadır. Bununla birlikte, literatürde doğrudan zorunlu denetim firması rotasyonunu ve/veya sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen ve yukarıda önemli bir kısma yer verilen sınırlı sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmalarda; denetim firması değişikliklerinden hareketle zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun incelenmesi ve ihtiyari tahakkuklar ve kârı etkileme katsayısının bağımsız denetim kalitesi için gösterge olarak kullanılması önemli kısıtlar olarak öne sürülmüştür.

5. Sonuç

Bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun denetim firması düzeyinde mi yoksa sorumlu ortak başdenetçi düzeyinde mi uygulanmasının bağımsız denetim kalitesinde artış sağlayacağı, gerek düzenleyici otoriteler nezdindeki yasal düzenleme sürecinde gerekse akademik araştırmalarda önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu nedenle, bu çalışmada, ülkelerin ilgili rotasyon politikasını tercih etmelerinde yaşanan tartışmalar ve öne sürülen gerekçeler ile ampirik araştırmaların bulguları ve kısıtları ortaya konulmak suretiyle, ülkelerin zorunlu rotasyon kararlarının ampirik delillerle ne ölçüde desteklendiğine ilişkin literatür değerlendirmesi yapılmıştır.

ABD’de ve Avrupa ülkelerinde 2001 ve sonrasında yaşanan finansal skandallar, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu uygulayan ABD başta olmak üzere birçok ülkede rotasyonun uygulanma şekline ilişkin yeni düzenleme arayışlarını başlatmıştır. Bu kapsamda, ABD’de, Sarbanes Oxley Yasası ile zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu 7 yıldan 5 yıla düşürülmüştür. Ancak, PCAOB’nin 2011 yılında ABD’de denetim firması rotasyonunu kamuoyu tartışmasına açmış olması ve 2013 yılında Amerikan Temsilciler Meclisinden konu ile ilgili yasa tasarısının geçmesi, zorunlu rotasyonun uygulanma şekline ilişkin tereddütlerin ve tartışmaların ABD’de devam ettiğini göstermiştir. ABD’de olduğu gibi, Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunda zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu söz konusu iken, Avrupa Birliği Komisyonunun 2014 yılındaki direktifi ile sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun yanında denetim firması rotasyonu zorunluluğu getirilmiştir. Benzer şekilde, Türkiye’deki mevcut durumda da, her iki rotasyon şekli birlikte uygulanmaktadır.

ABD’de, Avrupa Birliği ülkelerinde ve diğer birçok ülkelerde sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunun denetim kalitesini gerçekten sağlayıp sağlamadığı ile ilgili tartışmaların hız kazanması ve denetim firması rotasyonuna doğru bir yönelişin başlaması, hangi rotasyon şeklinin denetçi bağımsızlığı ve dolayısıyla denetim kalitesi noktasında daha etkili olacağına ampirik delillerce desteklenmesinin gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Ancak, zorunlu rotasyonu inceleyen literatürdeki son zamanlardaki bazı çalışmalarda, bugüne kadarki çalışmaların büyük bir çoğunluğunun önemli kısıtlar içerdiği ifade edilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu inceleyen çalışmaların büyük bir kısmının sorumlu ortak başdenetçi isimleri kamuoyuna açıklanmayan zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu olan ülkelerde ve denetim firması hizmet süresi uzunluğu incelenerek gerçekleştirilmiş olmasının önemli bir kısıt oluşturduğu öne sürülmüştür. Ayrıca, denetim kalitesi göstergesi olarak genellikle ihtiyari tahakkuklar veya kâr etkileme katsayısı gibi dolaylı ölçütlerinin kullanılmasının da diğer bir kısıt oluşturduğu yönünde görüşler öne sürülmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede, literatürdeki çalışmaların kısıtları göz önüne alındığında, zorunlu denetim firması rotasyonunu veya sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu destekleyen yeterli ampirik delil bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonunu benimseyen ülkelerdeki mevcut uygulamaların etkinliğinin sorgulanır nitelikte olduğu anlamına da gelmektedir. Bu nedenle, çalışmalar için önemli bir kısıt oluşturan ve bir çok ülke denetim raporlarında açıklanmayan sorumlu ortak başdenetçi isimlerinin kamuoyu ile paylaşılması gelecekteki ampirik araştırmalar açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, denetim kalitesinin dolaylı göstergesi olarak genellikle kullanılan ihtiyari tahakkuklar yanında denetim kalitesi için daha doğrudan ölçütler (örneğin; işletmenin sürekliliği kapsamındaki denetim görüşleri, denetim firmalarının kalite kontrol standartlarına uyum düzeyi) kullanılması da, gelecekteki ampirik araştırmaların test gücü açısından faydalı olacaktır.

Kaynakça

- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1978). *The Commission on auditors responsibilities: Report, conclusions and recommendation*, New York: AICPA.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) SEC Practice Section. (1992). *Statement of position regarding mandatory rotation of audit firms of publicly held companies*, New York: AICPA.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2010). *Re: European Commission Green Paper on Audit Policy: Lessons from the Crisis*. New York: AICPA.
- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2011). *Request for Public Comment: Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation*, Washington, D.C. 20006-2803.
- http://pcaobus.org/Rules/Rulemaking/Docket037/413_AICPA.pdf.
- Audit Integrity and Job Protection Act of 2003. H.R. 1564.
- Bamber, E. M., and Bamber, L. S. (2009). Discussion of "Mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: Evidence from Taiwan". *Contemporary Accounting Research*, 26(2), 393-402.
- Cameran, M., Francis, J. R., Marra, A., and Pettinicchio (2015). Are there adverse consequences of mandatory auditor rotation? Evidence from the Italian experience. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 34(1), 1-24.
- Carcello, J. V. and Neal, T. L. (2004). Audit firm tenure and fraudulent financial reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 23(2), 55-69.
- Carey, P. and Simnett, R. (2006). Audit partner tenure and audit quality. *Accounting Review*, 81(3), 653-676.

- Chen, C. Y., Lin, C. J., and Lin, Y. C. (2008). Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: Does long auditor tenure impair earnings quality?. *Contemporary Accounting Research*, 25(2), 415-445.
- Chi, W. And Huang, H. (2005). Discretionary accruals, audit-firm tenure and audit-partner tenure: Empirical evidence from Taiwan. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 1(1), 65-92.
- Chi, W., Huang, H., Liao, Y., and Xie, H. (2009). Mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research*, 26(2), 359-391.
- Corbella, S., Florio, C., Gotti, G., and Mastrolia, S. A. (2015). Audit firm rotation, audit fees and audit quality: The experience of Italian public companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 25, 46-66.
- Davis, L. R., Soo, B. S., and Trompeter, G. M. (2009). Auditor tenure and the ability to meet or beat earnings forecasts. *Contemporary Accounting Research*, 26(2), 517-548.
- Daniels, B. W. and Booker, Q. (2009). Loan officers' reaction to audit rotation. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 1(1), 1-13.
- Directive of the European Parliament And of The Council (17 May 2006. No: 2006/43/EC). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri>.
- European Commission (EC) (2010). *Audit Policy: Lessons from the Crisis*. Green Paper. http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/audit/green_paper_audit_en.pdf.
- Ewelt-Knauer, C., Gold, A., and Pott, C. (2012). *What do we know about mandatory audit firm rotation?*. Research Report, Edinburgh: Institute of Chartered Accountants of Scotland (ICAS).
- Ewelt-Knauer, C., Gold, A., and Pott, C. (2013). Mandatory audit firm rotation: A review of stakeholder perspectives and prior research. *Accounting in Europe*, 10 (1), 27-41.
- Fargher, N., Lee, H. Y., and Mande, V. (2008). The effect of audit partner tenure on client managers' accounting discretion. *Managerial Auditing Journal*, 23(2), 161-186.
- Firth, M., Rui, O. M., and Wu, X. (2012). How the various forms of auditor rotation affect audit quality? Evidence from China. *The International Journal of Accounting*, 47(1), 109-138.
- Geiger, M. A. and Raghunandan, K. (2002). Auditor tenure and audit reporting failure. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 21(1), 67-78.
- General Accounting Office (GAO) (2003). *Public Accounting Firms: Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation*, GAO-04-216, November 21, 2003, Washington, D.C.:

U.S. General Accountability Office.

<http://www.gao.gov/new.items/d04216.pdf>.

General Accounting Office (GAO) (2004). *Mandatory Audit Firm Rotation Study: Study Questionnaires, Responses and Summary of Respondents' Comments*, GAO-04-217, February 27, 2004, Washington, D.C.: U.S. General Accountability Office.

<http://www.gao.gov/new.items/d04217.pdf>.

Ghosh, A. and Moon, D. (2005). Auditor tenure and perceptions of audit quality. *The Accounting Review*, 80(2), 585-612.

Gul, F. A., Jaggi, B. L., and Krihnan, G. V. (2007). Auditor independence: Evidence on the joint effects of auditor tenure and nonaudit fees. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26(2), 117-142.

Harris, K. and Whisenant, S. (2012). *Mandatory audit rotation: An international investigation. Working Paper*, Houston, TX: Bauer College of Business, University of Houston.

Jackson, A. B., Moldrich, M., and Roebuck, P. (2008). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *Managerial Auditing Journal*, 23(5), 420-437.

Johnson, V., Khurana, I. K., and Reynolds, J. K. (2002). Audit-firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research*, 19(4), 637-660.

Kim, J. B. and Yi, C. H. (2009). Does auditor designation by the regulatory authority improve audit quality? Evidence from Korea. *Journal of Accounting and Public Policy*, 28(3), 207-230.

Kim, H., Lee, H., and Lee, J. E. (2015). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *The Journal of Applied Business Research*, 31(3), 1089-1106.

Kwon, S. Y., Lim, Y., and Simnett, R. (2011). Mandatory audit firm rotation and audit quality: Evidence from the Korean audit market. *Working Paper*, Kensington, NSW: University of New South Wales.

Kwon, S. Y., Lim, Y., and Simnett, R. (2014). The effect of mandatory audit firm rotation on audit quality and audit fees: Empirical evidence from the Korean audit market. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(4), 167-195.

Knechel, W. R. And Vanstraelen, A. (2007). The relationship between auditor tenure and audit quality implied by going concern opinions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 26(1), 113-131.

Lennox, C. (2014). Auditor tenure and rotation. In *The Routledge Companion to Auditing*, edited by D. Hay, W. R. Knechel and M. Willikens. Oxon, UK: Routledge.

Lennox, C. S. Wu, X., and Zhang, T. (2014). Does mandatory rotation of audit partners improve audit quality? *The Accounting Review*, 89(5), 1775-1803.

Manry, D. L., Mock, T. J., and Turner, J. L. (2008). Does audit partner tenure reduce audit quality? *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 23(4), 553-572.

- Mansi, S., Maxwell, W., and Miller, D. (2004). Does auditor quality and tenure matter to Investors? Evidence from the bond market. *Journal of Accounting Research*, 42(4), 755-793.
- Myers, J., Myers, L.A., and Omer, T.C. (2003). Exploring the term of auditor-client relationship and the quality of earnings: a case for mandatory auditor rotation? *The Accounting Review*, 78(3), 779-799.
- Nashwa, G. (2004). Auditor rotation and the quality of audits. *The CPA Journal*, 74(12), 22-26.
- PCAOB (2011). *Concept Release on Auditor Independence and Audit Firm Rotation*, Release No. 2011-006. http://pcaobus.org/rules/rulemaking/docket037/release_2011-006.pdf.
- Regulation of the European Parliament And of The Council (16 April 2014. No: 537/2014). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0043>.
- Ruiz-Barbadillo, E., Gomez-Aguilar, N., and Carrera, N. (2009). Does mandatory audit firm rotation enhance auditor independence? *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28(1), 113-135.
- Sarbanes Oxley Act of 2002. H.R. 3763.
- T.C. Resmi Gazete (2 Kasım 2002. Sayı: 24924). *Seri: X, No: 19 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (03 Ekim 2003. Sayı: 25248). *Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (12 Haziran 2006. Sayı: 26196). *Seri: X, No: 22 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (01 Kasım 2006. Sayı: 26333). *Bankalarda Bağımsız Denetim Gerçekleştirecek Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (12 Temmuz 2008. Sayı: 26934). *Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinde Bağımsız Denetim Yapılmasına İlişkin Yönetmelik*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (06 Eylül 2008. Sayı: 26989). *Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Denetlenmesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (25 Ekim 2009. Sayı: 27387). *Seri: X, No: 25 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (14 Şubat 2011. Sayı: 27846). *Türk Ticaret Kanunu*. <http://www.resmigazete.gov.tr>.

- T.C. Resmi Gazete (26 Mart 2011. Sayı: 27886). *Seri: X, No: 27 Sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ.* <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (26 Aralık 2012. Sayı: 28509). *Bağımsız Denetim Yönetmeliği.* <http://www.resmigazete.gov.tr>.
- T.C. Resmi Gazete (25 Mart 2015. Sayı: 29306). *Enerji Piyasasında Faaliyet Gösteren Gerçek ve Tüzel Kişilerin Bağımsız Denetim Kuruluşlarınca Denetlenmesi Hakkında Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik.* <http://www.resmigazete.gov.tr>.